

с(кар)2
Л18

кар. 2187
Л

ДАЙТАНЛАНЫ Тиллал

**ЕНСЕ МЕНИ
НАСЫБЫМ**

Лайпанланы Пилял

Г. ГУЧАЕВО-ЧЕРКЕССКАЯ РЕСПУБЛИКА
УНИВЕРСАЛЬНАЯ НАУЧНО-БИБЛИОТЕЧНАЯ
ДЕПОЗИТАРИИ

СЕНСЕ МЕНИ НАСЫБЫМ

Назму джыйым

1970—1975

Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бѣлюмю
Черкесск, 1981

С (кар.) 2
Л 18

Л 18

Лайпанов Б. А. Ты мое счастье. Ставропольское кн.
изд.-во (Карачаево-Черкесское отд.).

120 с.

В сборник вошли произведения молодого автора о Родине, о красоте родного края. Тепло и проникновенно написаны стихи о доброте и человечности, о мире и дружбе.

Глубина, поэтическая образность, романтичность — отличительные черты стихотворений Б. Лайпанова. И поэтому понятно, что эта первая книга молодого поэта, безусловно, будет представлять несомненный интерес для широкого круга читателей.

С (кар.) 2

Л

кар 1872
4702260060

М 1159(03)—81 74—81

Карачаево-Черкесская
областная
библиотека

© Ставрополь кнзав басманы
Къарачай-Черкес бѣлюму, 1981

АШХЫ ДЖОЛГЪА

Джай кюнлени биринде, кюнорта джанлай, Джазыучуланы юйюне джаш адам кириб саламлашды. Джунчугъан бети къызарды. Бал бетли чачыны тюбюнден келген тер мангылайында тамчы-тамчы болуб джылтырады.

Джаш, сёзню башлаб къоялмай, бир — къолунда папкасына, бир да — меннге кёз джетдиреди.

Кесн сёзюн башлайлмай, кыйналгъанын эслеп:

— Къайдан ашхы джолданса? Кесинги таныт,— дегенимде, джаш ышарды.

— Мен сизге келгенме. Назмучукъла джазаргъа форешеме. Къайдам, бош баш аурута эсем да, билмейме,— деб, джазгъанларын аллыма салды.

— Билемисиз... къалай эсе да быласыз кечинмексиз болуб къалама. Тюшюм, тюнюм быладыла. Къалай этейим... Джазмай чыдаялмайма, — деб, толу хапарын айтды...

Лайпанланы Пилял Гитче Къарачай районда джашайды. Эл школну бошагъанлай, аскерге кетгенди. Андан къайтханлы, Ючкёкенде ишчиди.

Назму джазыб башлагъанлы талай джыл болады. Алайда назмуларын окъудукъ.

Джазгъы кырдыкча, умутла джюрекде,
Чакъгъан терекча, назмула джюрекде,
Этерим, айтырым да аллай бир кёб,
Джюрекде: сиз кёрмеген джулдузла... кёк...

Бу сёзле, джангы башлагъан поэтни огъай эсенг, сынамы болгъан, джыллыгъы келгенникиле болсала да, кимге да кеслерин окъутурукъларына не сёз барды! Аны хар назмусу бу сёзлени тюз болгъанларына шагъатлыкъ этиб барадыла. Кёлюнде кёб зат барды, аланы айтыб ангылатыргъа факмусу да джетеди. Джашауда Пилял кёрмеген, ол акъыл бёлмеген не къалгъан болур дерча, назмулары кёб тюрлю затланы юслеринден джазылгъандыла. Ол джашауну кесича, бир тюрлю кёре, сюе биледи:

Джюрек урады башха джюрекде,
Терск джашайды джашил джетекде,
Кючлю эсе да джаннган элия,
Андан кючлюдю джашил дуння.

Джашаугъа ийнаныу, ашхылыкъ аманлыкъны хорларыгъы, бизни тамблабыз бюгюнбюзден иги боллугъу айтылады бу назмуда.

Пилялны назмуларын окъуб башласанг, акъ чакъгъан терск бачхагъа киргенча, уяныб, джазгъы эртденнге кёз ачханча, джай чилледе къая ранда боркъулдаб чыкъгъан чокъракъ сууну ичгенча боласа. Магъанасыны теренлигинден, суратлау кючюнден, сёзлерини таблыгъындан назмулары кьуралгъан джорукъларына эс бёлалмай къаласа. Пилял сёзле бла сурат сала биледи.

Джаш джазыучулары ичлеринде Пилялны назмулары айырылыб таныладыла, кеслерин суйдюредиле, окъуучуну разы этедиле.

Бизни Джуртубузну кёрюб болмагъанланы юслеринден джазгъан назмусунда джер юсюнде хар адамны сакъ болурун, джашауну джаханим отдан сакъларын, туудукъланы насыбларын кюл этдирмезин излеб, къаруун аямай кюрешсин, дейди Пилял:

Бу кюреш барса хамаи къатланыб,
Джерде тохтар хар не тюрлю къаугъа.

Адам улу кесине эталлыкъ —
Рахатлыкъды эм уллу саугъа.

Пилял адам дуняда не ючюн джашагъанына сагъыш этеди. Ол оюмсузланы, бошбоюнланы, ишни кесини юсюнден тюртюб: «Менден кетсин, сеннге джетсин» деучюлени, махтанчакъланы, зарланы, эки бетлиленн, тилчилени сѣгеди. Пилялны назмуларына ийнаныб, къолунг бла тутханча болуб бараса. Ол Ата джуртубузну, джашауну, адамлыкъны, таза суймекликни, ариулукъну, огъурлулукъну юслеринден джазады.

— Адам насыблыгъа къачан тергеледи?..

— Насыб башхагъа да келтире билсе...—

дейди джаш поэт. Ол къалгъанлагъа сагъыш эте, ала-ны ашхылыкъларына къууана, джарсыуларына къыйнала биледи.

Бу Пилялны биринчи китабыды. «Сенсе мени насыбым» деб бек тюз атагъанды. Бу китабны ичинде назмула авторну джашаугъа учсуз-къыйырсыз суймеклигине, халкъына, джуртуна таза къуллукъ этерге тыр-машханына шагъатлыкъ этедиле.

Пилялны назмулары бары да терен магъаналыдыла, аламат джазылгъандыла демейбиз. Айбатлыкъгъа, кѣзбаулукъгъа, омакълыкъгъа алдатхан назмулары да бардыла. Алай болса да Лайпанланы Пилял джаргъа къолундан келлик, сѣзлеге джан сала билген, джашауну кемсиз суйген, андан юлюш алаллыкъ, факмулу джаш болгъанына сѣз джокъду. Сѣзюбюзню ахырында анга биз айтырыкъ:

— Пилял! Иги ишни тутханса. Бу ишингден эрикме, талма. Джолунг кенг эмда ачыкъ болуб, кѣлюнгде болгъан ашхы умутларынг толсунла!..

Хубийланы Осман.

ДЖЕРГЕ АЛГЪЫШ ЭТЕМЕ

* * *

Тюшюрмеселе да къагъытлагъа назму,
Хар джюрекде назму тамыр, назму ыз.
Хар бирибизде къалкъыб тургъан фахму,
Хар тюз джюрек — джана тургъан джулдуз.

ТАМЧЫЛА

Шоркѡ суучукѡдан
Чартлаб, тамчыла
Джерге сингдиле,—
Кѡургѡакѡсыб тургѡан
Гокка хансчыкѡгѡа
Джашау бердиле.
Гокка, тирилиб,
Башын кѡлтюрюб,
Ол тамчыладан
Бурунча болду,
Ариу джашнады,
Чагѡыб джангыдан,
Биреуге джашау
Болдурур ючюн,
Кете джашаудан,
Аллай тамчыла
Кѡб чартлайдыла
Шоркѡ суучукѡдан.

* * *

Кѡалам, сени юсюнг бла
Кѡб джерлеге барырма.
Кѡбле мени танырла,
Мен кѡблени танырма.
Тас болмайын, кѡойгѡанча,
Дефтерледе ызынгы,
Халкѡда мен да кѡоярма,
Кѡб назмуму, джырымы.

АДАМ НЕ ЮЧЮН ДЖАШАЙД ДУНИЯДА?

«Адам не ючюн джашайд дунияда?—

Бу соруу кёблени ашай болурму?

Адам дунияда ёлалмагъандан,

Кеталмагъандан джашай болурму?

«Адам не ючюн келед дуниягъа»,—

Къыйналыр ючюн келе болурму?

Къайтмаздан кетген кюнюнде

Ол разы болуб кете болурму?!

Огъай, амал джокъ кетген кюнюнде

Адам дунияны суйюб къояргъа.

Ол дагъыда термиле болур

Дуниягъа дагъыда бирчик къараргъа.

Огъай, Адам бир ёмюрге да

Ашыкъмагъанды сууукъ къабыргъа.

Ёлюм къоркъууу, къамчи кибик,

Ашыкъдыргъанды аны джашаргъа.

Огъай, Адам дуниягъа келгенд,

От алыргъа кёкде элиядан.

Огъай, Адам, ёлюрге деб тюл,

Ёлюмсюз болургъа келгенд дуниягъа.

Адам дунияда джашай болур,

Джыяр ючюн чыкъда гюллени.

Адам дуняда джашай болур,
Джууукъ эте алда кюнлени.

Адам дуняда джашай болур,
Ёлюм сёзню унутдурургъа.
Биз билмеген таша кючлени
Кюнден-кюннге бойсундурургъа.

Адам дуняда джашай болур,
Джашау деген сёз — кьюуанч дегенча,
Ангылашыныб турур ючюннге
Бу ангылы дуняда бирча.

Кеси ачханы кесине къаршчы
Болмаз ючюннге джашайды адам.
Ёлюм тюл, джашау джарыгъы
Уруб турургъа керекди алдан.

Атаны сабийи атадан насыблы
Болур ючюннге джашайды Адам.
Киши да эрикмез неси да болгъан
Бу биз джашагъан джер джашаудан,

Адам дунягъа келмегенди,
Джашау кыйынд деб, къачаргъа андан.
Джашау аман эсе, иги этерге
Деб келгенди джашаугъа Адам!

САҚЪЛАЙДЫ ИШИМ

Джаман сюеме, созулмай,
Джарыкъ нюзюр терк толса,
Ёзге, меннге джарым джолда
Бир джукъ болгъаны болса...

Огъай, ёлюмден къоркъмайма,
Аджалсыз къайры кетеме..
Этерим бир аман кёбдю да,
Мен анга сагъыш этеме.

Сакълайды мени ишим —
Толмагъан, бошалмагъан.
Сакълайды мени ишим —
Алкъын башланмагъан.

Мен къоркъама: ёлеме деб тюл,
Ишим джарты къалады деб,
Халкъыма джарамагъанлай,
Кюнюм тауусулады деб.

ОЛТУРАМА, ҚЪАЛАМЫМА ҚЪАДАЛА

Мен сюеме кесим джангыз олтурургъа,
Терезеден учхан чапракъгъа къарай.
Дефтерими назмуладан толтурургъа,
Джюрегими джети къатын да къармай.

Джюгени кесине берилиб кьалгъан
Анг мыйы мени ашыгъыш элте,
Олтурама, бурун, бюгюн да болгъан
Елюм бла джашаугъа сагъыш эте.

Олтурама, къарай къая оюлгъаннга,
Джюрек ауруй тюз джеринде джоюлгъаннга,
Джюрек ачый замансызлай ачыгъаннга,
Джюрек ауруй тюз джеринде джоюлгъаннга.

Алагъа болушалмазымы билеме да,
Турама мыдахдан-мыдах бола.
Асыры ачыгъандан, шашханча кюлеме да,
Олтурама, къаламыма къадала.

Мылы ургъан кёзлени да эслей,
Мууал болгъан гюллени да эслей,
Кеч айтылгъан сёзлени да эслей,
Олтурама, къаламыма къадала.

Алай а джазны келгенин да эслей,
Сабий джарыкъ кюлгенин да эслей,
Къууанч той этилгенин да эслей,
Олтурама, къаламыма къадала.

Джюгени кесине берилиб кьалгъан
Анг мыйы мени ашыгъыш элте,
Олтурама, бурун, бюгюн да болгъан
Елюм бла джашаугъа сагъыш эте.

- Адам мардасыз къачан къууанады?
- Қъыйынлыкъны бюкгени сайын.
- Адам къарыусузгъа къачан саналады?
- Излей эсе тенгизни сайын.

- Адам эслиге къачан саналады?
- Боллукъ ишни алдан элесе.
- Адамлыкъдан къачан айырылады?
- Гырджын бурхуну эслей теблесе.

- Адам насыблыгъа къачан тергеледи?
- Насыб башхагъа да келтире билсе.
- Кечилмезлик ишни къачан этеди?
- Суйген ананы джанына тийсе.

- Адам джарлылыкъгъа къачан тыйыншлыды?
- Таб, къобан сууну тѣксе бошуна,
Неда рысхыгъа асыры къызгъандан,
Харам хакъны джыйса къошуна.

- Ит акъыллыгъа къачан саналады?
- Джанлы къоймаса стауатына.
- Адам итге къачан саналады?
- Джуртун алышса тойгъан джуртуна.

БУСАКЪЛА

Сюймеклик джарыгъы — ай джарыгъына бѣлениб,
О кѣк джерге кече атхан садакъла,
Баргъанча джерни джумушакъ этине кириб,
Ууакъ къалтырай турадыла бусакъла.

О бусакъла, кѣкден тюшген бусакъла,
Нартны Сатанайгъа сюймеклигисиз.
Кѣкню атхычындан чыкыгъан садакъла,
Сюймекликни джашил тереклерисиз.

Джерни кѣкге сюймеклиги—бусакъла,—
О джаш кызыны джашха узатхан къоллары.
Бусакъ кѣкгеча, баралгъан сюйгенине
Мен билеме чырмауланы хорларын.

Арулукъну, сюймекликни белгиси,
Кѣм-кек кѣкге баргъан джашил бусакъла.
Тамырыгъыз джерге кючлю бегисин,
Сизге къараб сукъланадыла солдатла!

* * *

Сау къалыгъыз, сары бусакъла!
Сизни ару бетигиз тюрлениб,
Ашырасыз мени узакъгъа,
Джолну эки джанына сюелиб.

Чапракъларыгъыз агъалла юсюме,
Джыламукъ саркъгъанча суйген кёзледен.
Бюгюн айтама кеси кесиме:
Орун джокъду деб мыдах сёзлеге.

Мен барама тенгле ичинде,
Сен къарайса, джыламукъланы джашырыб.
Сары чапракчыкъ — мени юсюмде...
Айырылалмайын келеди ашырыб.

Туугъан джерлерине бек бусакъла,—
Мен билеме кимден да толу,—
Ким сакъламаса да, турлукъсуз сакълаб,
Тюберикбиз къууанчлы болуб.

Къучакъларгъа деб тюшерикдиле
Чапракъларыгъыз ол кюн да юсюме.
«Сизни сакълар ючюн да болурем солдат!»—
Дей барама бюгюн аскерге.

* * *

Къыйынмыды санга?
Кёлно аман этме.
Адам къатында ёлмейди адам.
Ананг, эгечинг, тенгинг эсе да,
Билмей эсенг да, болур къайгъыргъан.

Мени ангылагъан джокъду да, деме,
Ангылагъан да болур, ангыламагъан да чыгъар.
Кеси кесинги джокъгъа да тергеме,
Сеннге керекли, сен керекли да бар.

Къыйынмыды санга?

Кёлюнгю аз этме.

Гитче, уллу джокъду. Барды адам!

Сен, дунягъа, джашаугъа келген,

Керекли болуб келгенсе, ийнан!

ДЖЮРЕК

Джюрек сезгеннге, джюрек тёзгеннге

Дуняда не зат тенг болалыр?!

Джюрекни орнуна таш болса да,

Ол да, чыдамай, эки джарылыр.

Джюрекге тийиб туруучу затла

Терк баргъан суула болсала,—

Сейирсинмзем, къысыр къаяла

Тюблеринден оулсала.

Джюрекни ариу сезимлерине

Гюлледен къайсыд джеталлыкъ?

Джюрек сезгеннге, джюрек тёзгеннге

Джукъ джокъду тенглик эталлыкъ!

ДЖЮРЕК — КЮН

I

Джашау тау эсе, поэзия — башы,
Бизни мийикге кьаратхан, ёрлетген.
Бирде ычхынса да кьяяны ташы,
Кьалгъандыла кьалгъанла ёлетден.

Адамла кьарыусуз кюнлеринде
Айюге да бирге чыкьдыла уугъа.
Джашадыла, тынчлыкь кёллеринде,
Бир-бирлерине хайырлары джугъа.

Акьыллылыкьдан тюл, онгсузлукьдан
Турдула ала биригиб алай.
Табхан суу-ашлары барына тенг,
Тенг болгъанча барына Кюн, Ай.

Адам джутланмады адамны затына—
(Джутланыб да несине джутланныкь эди,
Джутланныкь тюл эсе джалан джанына,
Ол заманда уа джашау джукьланныкь эди.

Джер тебреннгенден, суу кьобхандан кьоркьуб,
Джерге, кёкге табындыла адамла.
Кеслери да билмегенлей, башларын
Кьаллай тубаннга сукьдула ала.

Сау эл джылынды Тейрини отунда,
Ол барына бирча чыкъырдаб, джаныб.
Къарыугъа кёре джюрюй отуннга,
Джукълатмагъанлай кьойдула аны.

Адам улуну къарыусуз кюнюнде
Тиширыу бизге башчылыкъ этгенин
Адам улу унутуб болмаз ёмюрде:
Андан башланды джашауну эртдени.

Адам джашай келди. «Обуруракъ» болду.
Акъыллы болду да, кёб тели иш этди.
Кеси кючюне базаракъ болду,
Садакъ, къама ишледи, ишлетди.

— Аха,— деди,— энди кесим да...
Сора кесича бир джанны кесди да,
Юйдегисин сюрдю джесирге,
Энчиликден, менчиликден эсире.

Адамла тебредиле бир-бирин мараб,
Джаныуарла кюлдюле, алагъа къараб.
Адамгъа бойсунду от, адам, темир,—
Алай башланды бек къутсуз ёмюр.

II

Алгъынча саркъсала да тау суула,
Тюрленнгенди джашау джагъаларында.
Алай а джыйырманчы ёмюр тауусула,
Шашхан дунягъа къарагъанымда,

Кесим да аз кьалдым шашаргъа:
Анча ёмюр кетгенден сора,
Адам джулдузгъа джетгенден сора,
Энтда тынчлыкъ джокъ рахат джашаргъа.

Кьалгъанды джангыз бир атлам, бир атлам,—
Акъыл, бирикдир адамланы,
Мингджыллыкъ джолума мен бомба атмам,
Хорларма уруш кьоркьууланы.

III

Адам улуну кёз туурасына
Тутама адамны джюрегин.
Салама аны кюнню орнуна:
Кёремисиз аны тебгенин?

Эшитемисиз, аны тебгенинде
Сабийни кычырыб тёнгерегенин,
Джаралы атны кишнегенин,
Ит улугъанын тебеннгиде...

Кёремисиз аны табларын,
Къаяда ранла тургъанча?
Ол тюбюнде фашист танкланы
Гранат болуб атылгъанча.

Бек эртделеден бюгюннге дери
Болгъан кыйынлыкъла — юсюнде.

Табчы табы болмагъан джерин,
Он таб болур табны юсюнде.

Садакъ ётгенди ичи бла аны,
Атхандыла чечме бла аны,
Хиросиманы кёргенди ол,
Газ печледе кюйгенди ол.

Не кёрдю, не кёрмеди ол,
Таш чыдамагъаннга чыдады.
Не айтсанг да, джюрек эди ол —
Адамны джюреги,—ёлмеди ол...

IV

Адам улуну кёз туурасына
Тутама адамны джюрегин.
Энди олду кюнню орнуна,—
Дайым кёрлюксюз аны тебгенин.

Адам джюрегин кыйнаса адамны
Кюн бузулукъду олсагъат.
Кёрюрсюз джай джаугъанын къарны,
Терс — ёмюрде да джашамаз рахат.

Адамла рахат джашасала уа,
Джюрек — Кюн боллукъду разы.
Джыл узуну турлукъду джерде
Берекети, къууаты джазны...

V

Джюрегиме, илкичгеча, такъгъанма
Мен поэзияны джюгенин.
Адам улуну кёз туурасына
Тутама адамны джюрегин:

Тюшюнюгюз, къарагъыз да анга,
Тюшюрмегиз энди джангы табла
Къутсуз сауутдан, не огъурсуз сёзден! —
Тилерим, излерим да ма олду сизден.

* * *

Джазгъы кюнча, джарыды джюрегим,
Къаяланы зынгырдатды джюрюгеним.
Джулдузланы кюлдюрдю кюлгеним.
Мени зауукълу, насыблы кюнлерим!

Джазгъы кырдыкча, умутла джюрекде,
Чакъгъан терекча, назмула джюрекде.
Этерим да, айтырым да алай кёб...
Джюрегимде сиз кёрмеген джулдузла, кёк.

СЁЗ.

Сёз — къаядан ычхынган таш.
Сёз — джаядан атылгъан садакъ.
Сёз — кындан сууурулгъан бычакъ,
Сёз — быргъыдан чыкъгъан от.

Сѣз — шыбыладан чартлагъан джилтин.
Сѣз — джюрекледѣ чачылыучу атом.
Сѣз — болгъан сауутладан кючлю сауут.
Сѣз — бар, боллукъ сауутладан кючлю сауут.

Алай а айтылмагъан сѣз — алкъын менде,
Джюрекни ачытыр зат—бары да кенгде.

Сѣз — джерге тюшген будай бюртюк.
Сѣз — кѣкде учхан акъ кѣгюрчюн.
Сѣз — тиширыуну ай джюреги.
Сѣз — эркишини кюн джюреги.
Сѣз — Кюн бла Айны байлагъан джанкъылыч.
Сѣз — джюрекден джюрекге сыйрат кѣпюр.
Иннетинге кѣре барырса анда..
Сѣз — тилинг да, адстинг да, бетинг да.

Айтылмагъан сѣз—алкъын менде,—
Ол къаллай бет бла чыгъар джюрекден?

Сѣзден да мен кючлю — сѣзню туудургъан.
Сѣзню аманын, игисин айыргъан.
Алай эсе уа, терс сѣз, джюгенден
Ычхыныб, чыкъмаз, кишнеб джюрегимден.

Ашхылыкъны атлары кишнесинле джерде,—
Алагъа салайыкъ къуру да джер-джюген.
Сѣз — мени чыммакъ къанатлы атым.
Тутхунчу, анга кѣб аркъан атдым.
Тутхандан сора, айтдым анга:

Уша деб таурухда Гемудагъа.
Джууабха айтды, бойнун кынгыр буруб:
Юсюме мин, Къара-Шауайча болуб.
Поэт—Къара-Шауай, сёзю — Гемуда
Болургъа керекди, — дейдиле таулада.
Бююнлюкде артыкъсыз да ол сёз
Болгъанына ажымсызма тюз.

ДЖУЛДУЗЛА

Кёкню кёк болмагъан кёзлери — джулдузла,
Кёбню кёрген, сиз кёбню да ангылайсыз.
Сизни тубюгюзде кючлейле сагъышла,
Сиз а, бёлмей, нечик ариу тынгылайсыз.

Алай а сизге тынгылагъан да азмыды?
Джулдуз тилни ангылагъан фахмула.
Таб, джер кеси къулакъ салмаймыд сизге,
Арагъызда тегерекге бурула.

Ангылагъаннга уа хапар айта билесиз.
Бурундан да, таб, тамбладан да, тейри.
Хар джанны туугъанын-джаратылгъанын кёресиз,
Сиз кёргенсиз джаратылгъанын да джерни.

Адамны бир атламы да джанламаз
Ол кёзлени джити къарамларындан.
Алдайма деб кеси алданган аманды,—
Айтама джулдузланы атларындан:

Хар адам кѣлюню кѣгюнде джандырсын
Джарыкъ джулдузла ашхы ишледен. ■
Аман иннетин дженгилде джукълатсын,—
Къутуллукъ джокъду джулдуз кѣзледен.

* * *

Чууакъ кече. Дуния бла бир джулдуз,—
Дуния бла бир сагъыш мени башымда.
Алада джашау болур къайсында?
Бирлери — джарыкъ, бирлери — мутхуз...

Ким биледи, анда да бир джан,
Бу тамашалыкъгъа кесин хорлатыб,
Мени киби къараб узакъдан,
Тура болурму къолун узатыб?

Къачан кысарла ол къолла бир-бирин,
Ол кюннге дери джашармамы мен?
Кѣкден кѣб къонакъ бизге келирин
Кѣреме алда, кыйын тюлд кѣрген.

Ол кюнлеге уа джер адамла
«Къазауат», «уруш», «терслик» сѣзлени
Тылмачлагъа къараб ангыларла,
Билир ючюннге озгъан кюнлени.

Адам Адамны джояргъа сауут
Ишлегенди, деб окъурла ала.

«Кърал чек» деб кѳрюрле сѳзню,
Магъанасын а билмейин къала.

Джангыз Ленинни, ленинчилени
Сабий бешикден эшитиб турурла.
Китаб бетден тюл, джашау бетинден
Ленинни ким болгъанын ангыларла.

Джулдузлу Кремлде сыйлы къонакъла
Хапар айтырла, хапаргъа тынгыларла.
Джер адамны, джерни да юсюнден
Джуртларында да таукел джырларла.

Бизден ары да учарла Адамла,
Ол джуртладан да келирле бери.
Ол заманны кесине кѳре,
Сейир боллукъ болур сѳзлери.

Мени сѳзлерим а джетмейле манга,—
Къолдан келмез ол затны айтыб.
Сирелеме мен эшик аллында,
Кѳзлерим джулдуз дуниягъа къатыб.

* * *

Нарат чегет шуулдай тургъанча,
Таза тау суу боркъулдай баргъанча,
Мийикде байракъ къалтырай тургъанча,
О Ана тилим, Къарачай тилим!

Эски Минги Тау агъара тургъанча,
Акълыгъы уа — ма бюгюн туугъанча,
Ол бизге къарт, джаш да болгъанча,
О Ана тилим, Қъарачай тилим!

Чегет шууулдар. Джулдуз джылтырар.
Таулу даурдан тогъайыб турур тар.
Сюймеклик кезлеуде джууунурла сёзле,
Қъарачай кылыкъ турур юсюбюзде

Туугъандыла, туадыла тууарла. сабийле
Къыш, джаз, джай, къач.
Мен ахыр къарачайлы тюлме джер юсюнде,
Ма олду насыб, ма олду — къууанч.

Таш ычхыныргъа болур къаядан.
Алай а, кетсе да, къалыр джеринде,
Ана тилимден кетмесни бир сёз,
Мен кетсем да, джашасын сенде.

* * *

Таулу джашчыкъ бла эгешчиги
Кюн бетде джилек джыя тургъанлай,
Қъаядан таш юзюлюб кетди,
Тауушу да элия ургъанлай.

Эгечин сакълар ючюннге «джаудан»,
Тыяр ючюн ташны тёнгерегенин,
Гитче таулучукъ, болуб пелиуан,
Сосуркъача, ташха тиреди кёкюрегин.

Таулу юйюрте туугъан эди ол,—
Апы атасы юретген эди алай...
Къысха болса да ол джюрюген джол,
Ол анда джюрюдю керти таулулай.

* * *

Самолет бла учуб барама,
Тюбюнде джерден аз-буз кёрюне.
Башымда къалкъыб тургъан булутла,
Толкъунлача, чулгъаналла тюбюмде.

Адам улу къаллай бирни тургъанды,
Акъ булутча, мийик этиб умутну.
Энди уа мен бек эркин учама
Тюбю бла да, башы бла да булутну.

Муратны уа джарыкъ, мийик да этиб,
Биз джетмесек, джетерле деб башхала,
Барабыз мийикге кёлтюрюлюб,
Кёб мийик зат алаша болуб къала.

* * *

Таш къаядан кьобуб кетди..
Да алайды ахыр сагъат.
Кетиб барды да, ол этди
Отлай тургъан малны сакъат.

Кесинг дуниядан кетиб бара,
Хатасызны да этсенг сакъат,
Ол тюлмюдю ёлюмден да
Ауур болгъан ачы сагъат.

АДАМЛАЙ КЪАЛЛЫКЪМА

Джангылгъанма невча кере,
Энтда джангылама.
Ташлы джолда кетиб бара,
Энтда абынама.

Абына эсем, бир джерде
Турмай абынама.
Хаман джыгъыл, хаман тур,—
Хаман аллынама.

Джылан чырт абына болмаз,
Сюркелиб барад да.
Юлгю алгъан азмыд дейсе
Ол джаннга къараб да!

Сюркелмейин, бюкленмейин,
Джарыкъ да барлыкъма.
Абынсам да, джангылсам да,
Адамлай къаллыкъма.

Мен, кесимча, сокъмакъ ура,
Алай абынама.
Джыгъылсам да, сынгсымайын,
Дайым аллынама.

* * *

Челекден къуйгъанча къуюб тургъан джангур
Келгенича, теркирек да шаушалды.
Терек тюбюне къысылыб тургъан адам
Белибауунда балтасына узалды.

Ол терек сакълаб турду адамны,
Тамчы иймей, джибитмей аны юсюн.
Адам а алыб урду балтаны,—
Шох терекни къойду тюбюнден юзюб...

* * *

Ызы къалады арбаны,
Джюгюне, джюкленнгенине кёре.
Иги билебиз биз аны,
Бизден да игирек а — ёгюзле.

Элтген джюгюбюзню ауурлугъун
Кесибиз кимден да иги биле,
Джашауда къоябыз ызыбызны,
Джюгюбюзге, джюрюгенибизге кёре...

ДЖУГЪУТУР

Мен, къарт Джугъутур, джатама арыб,
Тау суу а, алгъынча, барады.
Къартлыкъ, мюйюзлеримден алыб,
Бойнуму къынгыр бурады.

Къарайма дунягъа къая рандан:
Дуння — джашыл, андагъыла — тири,
Джазыкъ болмаз алай къарагъандан,
Кюндюзгю кюн да дорбуннга кириб.

Джугъутурланы мюйюз тауушлары
От чакъдырадыла къарт джюрегимде.
Сангсытадыла узакъ ауушланы,
Джашлыгъым къарайды къая эрнинден:

...Ма мен гитчечик. Арну джаланыб...
Сюелеме, бутларым къалтырай.
Туякъчыкъларым джумушакъ, анама таяныб,
Биринчи атламларымы этеме алай.

Бираздан ташдан-ташха секире
Айланама. Мийикде шын тура...

Анча сайын анамы джюреги
Ехтемликден, кьоркьуудан да тола.

Ма энди уа эм ачы сурат:
Кьорт юзюлдю да, басды анамы.
Энтда акь кьарладан кьараб турад
Аны кюч берген ётгюр кьарамы.

Джугьутурлагъа башчы болуб
Айланганым да — кёз аллымда.
Не кыйын болса да болум,—
Сюрююню, джыйынны аллында...

Уучуну огьундан, бёрюню азауундан
Кьутула-кьутула келген джугьутур,
Кьартлыкь тюшюрдю сени кьабыргъангдан:
Къайда амал ёлюмден кьутулур!

«... Мен джатама, аякъларымы созуб,
Кьартлыкь тубаны кьалкыб кёзлеримде.
Ай медет а, джашауум озуб,
...Кёлеккеси кьалды къаяла ичинде.

Алгьын мени эринлерим джетгенлей,
Ууакь кьалтыраучу джулдузла кёзлеуде
Энди, джашлыкьча, узакьгъа учуб кетиб,
Къарайдыла кече арасы кёкден.

Джулдузла бла, таула бла тенгleshдирсенг,
Иги ангылайса джашауну къысхалыгьын

О кюн эд, бюгюнед деб да билалмайма,
Къартлыкъны былай джууукъ къысылгъанын.

Эшитеме: меннге, меничалагъа,
Акъ тубанча, къортлени юзюлгенлерин.
Джаш джугъутурланы уа мюйюзлери от чагъад,
Билдире джашауну юзюлмезлигин.

Мен, къарт джугъутур, джатама арыб,
Джашау джашиллей къалады.
Туугъан джерим да, ёлген джерим да
Меннге бек джумушакъ къаяды.

* * *

Къанат кючю джеталмай,
Къарыусуз, онгсуз болуб,
Къуш балачыкъ, учалмай,
Турад, гапнагъа къонуб.

Чалкъы чалгъанланы бири,
Чалкъыны атлатыб бара,
«Къайдан учсун ол хариб,
Ол къарыусузлукъгъа къара»,—

Дедн.— Къалай да эт, онглу бол.
Онгсузгъа джашау къайда?..»
«Эй-эй, къуш баласы тюлмюд ол?»—
Деди джыйын тамада.

Ол сёзлени эшитгенлей,
Къуш балачыкъ, тирилиб,
Етгюр таууш этгенлей,
Учуб кетди силкиниб...

ХАЛКЪ ДЖЫРЧЫ

Отарланы Омарны
Деу ауазы орамны
Толтургъанды. Терекле
Халкъ джыргъа тынгылай, кёкге
Барадыла. Терекле,
Нарт джыргъа тынгылай, джерге
Тамыр бек иедиле,
Джелни, боранны хорлай,
Джерни, кёкню къучакълай,
Джашаргъа сюедиле,—
Эрле алай сюедиле.

Заманланы аязы,
Кишиликни ауазы
Къозгъайды джюреклени,
Джап-джашил тереклени.

Омар нартча джырлайды,
Тау, джер анга тынгылайды,
Сау джер тынгылайды анга,—
Джырлай билиб джырлагъаннга!

КЪАЧХЫ ЧАПРАКЪЛА

Джазгыда ариу чакъгъан чапракъла,
Чокъуракъда джюзюб баргъан чапракъла,
Джашау бутакъдан акъгъан чапракъла,
Сормай-ормай, къач келди сизге да.

Къачхы хауа къалдырды кёлюгюзню,
Къартлыкъ бояу саргъалтды юсюгюзню,
Кюнден джерге къарата бетигизни,
Сормай-ормай, къач келди сизге да.

Кетере тюненеги къууатыгъызны,
Ала сизден джашил чапракъ атыгъызны,
Ай тюбюнде шош шыбырдауугъузну,
Сормай-ормай, къач келди сизге да.

Кёлеккегизде тюбешиб суйгенле да,
Айтхан болурла ийнакъ сёзле да,
Аланы зар кёзден сакълагъан чапракъла,
Сормай-ормай, къач келди сизге да.

Джайгъы джауум джетиб къалгъанда,
Сизни ышыгъыгъызгъа чабдыла кимле да.
Тамчы иймей тургъан чапракъла,
Сормай-ормай, къач келди сизге да.

Сормай-ормай, къач келди сизге да.
Заман алджатмай этди адетин.
Ёзге, билебиз, энгда джаз келиб,
Берлнкди бизге джашил хурметин.

НАРТ КЪАЯ

Ёзен тубанда къая—
Сагъыш кючлеген башым.
Тубан, ёрлей да, тая,
Тау суугъа ата башын.

Къаяны уа — ачыла
Кенгиге кетген ранлары.
Ранла — къайгъы ызлары...
Аны энди ангыладым.

Тенгиз къыйынлыкъла къайда
Ызла этген алайын.
О ранлы мийик къая,—
Къартны джыйрыкъ мангылайы.

Ычхыннган таш къаядан —
Таулуну гырхы сёзю.
Алай аллах алагъа
Бергенди беклик, тёзюм.

Къаяны батдырыр тенгиз
Келмез. Келмесин энди,
Атам алай дегенди,
Мен да айтама алай.

Боранга чыдагъанланы,
Къадар, аяздан да ая.
«Къарт болсам да, нартма»,—деб
Сюеледи Нарт Къая.

* * *

«Алдады бютеу джашауунг,—
Деб джырлады да джырчы,
Алай болсун сени да джауунг —
Къартны джюрегин джырды.

Аны къарамындан кёрдюм мен
Мууал болгъанын гюллени.
Гоккалагъа къоннганча келиб
Уруш кюйдюрген кюнлери.

«Алдады бютеу джашауунг»—
Джырчыны кёргени, билгени.
Солдатны уа турад кымылдай
Къазауатда къалгъан билеги.

Къол аязында уа аны
Кёб кыйналгъан Джер, бурула...
Солдатны тегюлген къаны
Кирди кёб джыргъа, назмугъа.

Джерни келтюрюб тургъан
Эсге тюшюре джашланы,
Къарт солдат айтад: «Дуния,
Алдады бютеу джашнарынг».

* * *

Бузоуну айырдыла анасындан,
Бузоуундан айырдыла анасын.
Мыдах болуб, кѣб ѳкюрдю ызындан,
Ба эталмай, джалаялмай баласын.

Уллу кѣзлери мыдах джылтырай,
Дыгалас этди, юзалмай нохтаны,
Кесин урду, кысха-кысха ынгырдай,
Ангыламайын адам сѣзню — тохтаны.

Асыры кыйналгъандан бу затха,
Хариб джанны сютю къачды да къалды.
Иеси уа малны бурду налатха...
Тюз хайыуан нечик терсге саналды...

* * *

Джаш ѳлгенден эсе, къартыракъ
Ауушса, адамла азыракъ
Ачыгъан кибики туралла.
Къартла уа — акылы къартла,—
Аздан-аз бола баралла.

Къоркъама: кѣб джашагъанла,
Ол ашхыла ѳлелле деб.
Джашауну бек ангылагъанла
Джашаудан кетелле деб.

Къоркъама, нечик къоркъама,
Ауруйдула деб ала.
Кёбню кёбге юреталлыкъ,
Эл багъасы акъсакъалла.

Аладан бек юрнейик,
Кёбюрек тынгылайыкъ алагъа.
Аз сёзлеринде кёб айтхан
Акъыл тёбеси къартлагъа.

* * *

Къой джатады джашил къырдышда,
Бойну кыбыла таба айланыб,
Аякълары къаты байланыб,
Кёзлери тынгысыз сагъышда.

Кюн бетде — къой мангырагъан таууш.
Ёзенде — суу шууулдагъан таууш.
Кырдыкны ийиси бурнуна ура,—
Джашау алай татлымы эди туура!

Къатында уа бир гитче джашчыкъ,—
Туч къумгъанчыгъы — суудан толун...
Аны джаны чыкъгъан сагъатда
Суучукъ ичирген да ол болду.

Уллула уа, дженглерин чюйюрюб,
Къойну бойнун тартхан уллула,

Аны джаны къайгылы тюл,
Аны эти къайгылы болдула.

Уллула къарадыла аны этине,
Джашчыкъ а — огъурлу кёзлерине,
Хансчыкъ къатхан зыбыр эрнине,
Этилген иш бютюн эрши кёрюне.

Чыгъа келген кюн батыб кетди
Къойну уллу, джууаш кёзлеринде...
Мен ол кюн болгъан болурма поэт,
Къой кёз, бычакъ да тюшюб джюрегиме.

* * *

Элияны келгенин кёктюн,
Тийгенин да терек юсюне
Сыбыртхы учуча кёрдюм
Чулгъаныб тийген кёзюме.

Элия урду терекни,
Урду эсе уа — кюйдюрдю.
Къама тюшюрдю билекни,
Джюрегиме тюшдю бир кюлтюм.

Алай кёрдюм ёлюмню джетгенин...
Алай кёрдюм терекни джетегин.
Анга да келлик эсе да ёлюм кёкден,
Ол да, атасыча, къарарыкъды кёкге.

Ёлюмню кёрдюм келлигин алай,
Терекни кюйдюрген элиялай.
Алай а, тохтагъанлыкъгъа Адамны джюреги,
Тохтамай кёреме аны джюрюгени.

Джюрек урады башха джюрекде,
Терек джашайды джашил джетекде.
Не кючлю болса да джаннган элия,—
Андан кючлюдю джашил дуня!

БИЗ ДА АТАЛАНЫ ДЖАШЛАРЫ

Джангур джауады. Къар да джауар,
Къан джаугъан да болгъанды кёзюю.
Таш тёнгерер. Къая да ауар,
Эркишини къамамаз кёзюю.

Къар терекни басар бутагъын,
Басар энишге, энишге, энишге.
Терекни бутагъы, бойнуча бугъаны,
Бюгюлюр, хазырлана сермешге

Джаяча бюгюлюр терек бутакъ,
Ол тюз атар ючюн джаугъа садакъ.
Джая — бюгюлгени, садакъ — тюзелгени,
Джауну аркъасындан ата билгени...

Бир кюн тюл, эки кюн тюл,
Къыш узуну сермешде алай.
Джазгъыда бир кёгерир ючюн,
Кёгетин а бизге берир ючюн.
Аталаны джолу терек бутакълай...

* * *

Солдат письмо сакълагъанча,
Сакълайыкъ игиликни.
Бююн, тамбла болса да
Билиб аны келлигин.

Бар насыбыбызны уа
Сакълайыкъ биз да алай,
Чекни сакълагъан солдатча,
Джуртун сакълагъан солдатлай.

Къаядан таш юзюлгенча,
Ачы хапарны эсгерейик.
Солдат джаугъа тюбегенча,
Къыйынлыкъгъа да алай тюбейик.

Джашаугъа келгенле кирик,
Джашаудан кетеди ненча...
Бушуугъа да тѣзейик алай,
Солдат джарагъа тѣзгенча.

КЕЧЕГИ ҚАЗАРМА

Джукълайдыла арыгъан солдатла...
Арысала да, джукъулары сакъ.
Солуйдула солдат чурукъла,
Сафлада иелерин сакълаб.

Джатадыла шиндик юсюнде
Солдат кийимле, бюклениб.
«Тохта, кимди келген?!»—тюшюнде
Къычырады солдат илгениб.

Джангыдан шошлукъгъа батады казарма,
Солдат татлы тюшлеге кибик.
Къызчыкъ, сен тюнюнде къызарма,
Сени тюшлеринде къучакълагъанларын билиб.

КЪАРТЛА

Къачны ахыр сюреми. Алай а
Джай къайтыб келгенчалла кюле.
Огъесе, къартла, ныгъышха джыйылыб,
Джашлыкъларынмы тюшюрдюле эсге?

Заман артха уа къайытмаз, огъай!
Терекден агъадыла чапракъла.
Гулоч таякълары бла заманны чучхуй,
Нарт ушакъгъа сингендиле къартла.

Кёрселе да къачны келгенин,
Билселе да къышны келлигин алай,
«Бисмилля»,—деб ол дуниягъа тюл,
Бу дуниягъа сагъышлыдыла ала.

КЪАРА ТАЙ КЕТГЕН КЪАЯ

Къанатлары сынган тай,
Насыбсызса сен къалай.
Кёкде къургъакъ булутла —
Толмай къалгъан умутла.

Иш къоркъутхан атлагъа,
Джол къоратхан атлагъа,
Тайны къарайды кёзю:
Нек сындыгъыз, къанатла?

Бир кёзюуге кёзюне
Тайны кёрюндю алай;
Халкъ харс уруб тургъанча,
Ол чабаргъа чыкъгъанлай.

Аджирле бла талашыб,
Джаралы болгъанында,
Сюйгени, мыдах кишней,
Тургъан кибик къатында.

Санларын силкиндириб
Тургъанында чынгаб тай,
Джыламукъ тамчы кибик,
Къарай эди кёкден Ай.

Ачыуну къаясында
Тай кёб тесукъа этди.
Сора акъ умутланы
Ызындан, чынгаб кетди.

Эсгереме, шохум, сени,
Аякъ тебресе тая,
Энтда элтирми кёблени
Къара тай кетген къая?

* * *

Дунняда бардыла аллай адамла:
Тиллери — джаяла, сёзлери — садакъла,
Игини кёрселе, отда кюйгенле,
Иги аман болурун суйгенле.

«Хайыры тийсин, хайыры болсун
Ансы, къанлы къазауат да болсун,
Къан, таб, джангурча джаусун»,—дегенле,
Башханы джарсыуна кюлгенле.

Алада адамдан къалмагъанды джукъ,
Аладан джазыкъ джерде бир джан джокъ.
Ала кеслерине къазалла къабыр,
Заман аланы ары уа салыр!

* * *

Джашил кырдыкда чабады тайчыкъ,
Боюнчугъун да къынгыр бургъанлай.
Бурун тешиклери да кенгериб аны,
Башхасы джокъ, чарсха баргъанлай.

Садакъ учханча, барады тайчыкъ,
Дженгил баргъанына кызына.
«Джыгъылырса абыныб, не тайыб»,—
Къайгъылы кишней анасы ызындан.

Джулдуз учханча, барады тайчыкъ,
Джулдузчугъу бла мангылайында.
Терек, таш да—бары артха къалыб,
Джангыз ол алгъа. Алайына

Джаргамладан кетди тѣнгереб,
Мийик къаяла, ѳзен сууу да,
Бал къолу, кѣнденен джолу да
Бирден айландыла тѣгерек.

Сакъат джулдуз кѣкде джулдузлагъа
Къарады мангылайындан тайны.
О умутла, толмагъан умутла,
Джулдуз кѣкден тюл, джерден кѣкге тайды.

* * *

Ах, мени эртдеги назмуларым...
Ах, мени эртденги назмуларым...
Сюймеклик сингген чууакъ кечени
Сют ийиси сѣзюме кѣчгенин,
Адамла,
Билемисиз сиз, билемисиз сиз ?
Мени андан сюемисиз сиз ?

БИЛЕМЕ...

Къозучукъ, джукълаб, тюшюнде
Анасын тюртюб эмгени,
Билеме, эсинге тюшгенде,
Шатык болурла сёзлеринг.

Билеме: дуняда эм кючлю ауаз—
Джангы туугъанны ауазы.
Джашауну тереги ёмюрде аумаз,
Кёлюнг къоркъуудан аязыр.

Билеме: джюрекни бек къууандыргъан —
Къарамы суйген кёзлени.
Таза сууугъу кёлню къандыргъан
Сууу къурумаз кёзлеуню.

Билеме: хорлар эрча джюрюген,
Таукелликге—баш къаты кёкню.
Джюзаякъла тюл, джулдузла джюзген
Тау кёллеге ушасын кёлюнг.

Билеме: татлыды джашил бусакъны
Толгъан Ай бла ушагъы.
Игиликге джашлай джайгъан къучагъын
Сени бусакъгъа ушатдым.

Билеме: айтханым тюлдю джангы,
Алай а — нарт сёзледен алабыз къарыу.
Къызарады кюн батхан джаны,
Бюгюнюбюзден да тамблабыз — арну.

АДАМ ДЖЮРЕГИНДЕ

Къызны учунуб кюлюю да,
Джазны келгенича, мени джюрегимде.
Учхан джулдузну кюйюю, кюю да,
Къыйынлыкъ ызыча, мени джюрегимде.

Кёкге баргъан бусакъланы да
Тамырлары мени джюрегимде.
Сынган, кюйген бутакъланы да
Джашил умутлары мени джюрегимде.

Къаяны тешиб чынгагъан сууну да
Къууанч тауушу мени джюрегимде.
Чегетни джырыб чабхан бууну да
Сюймеклик кючу мени джюрегимде.

Хансха ташны тешдирген сюймеклик да,
Джашаугъа сюймеклик — мени джюрегимде.
Ёлюм, ол ташча, юсюме тюше да,
Аллай сюймеклик турур кёзлеримде.

Джаз терлеген джерни солуу да,
Сени солууунг да мени джюрегимде.
Къыйналгъанны сёзсюз соруу да,
Тёзюмлюлюю да — мени джюрегимде.

Джазны джанкъозу, кёкню джулдузу да,
Джашауну джайы, къышы да джюрюгеннге.
Бютеу Алам, Адам улусу да,
Тамбланы сагъышы да — адам джюрегинде.

Мен къаядан кетгенден сора
Кишиге кюзгю болмаз кёзлерим.
Бирле къадалыб мени терслерле,
Бирле уа — кеслерин.

Мен кетгенде, къар эриб кетгенча,
Къоюб сизге джашилликни,
Джыламагъыз, мен мыдах этгенча,—
Сюеме кишиликни.

Елмедим ичиб, эсириб,
Елдюм — ёрлей кёкге.
Излеген, излесе, эсгериб,
Къарасын мийикге.

Бийнёгерникиден башха тюрлюдю
Мен чыкъгъан мийик.
Мени ючюн бузмагъанды
Кюшеннгенин кийик.

Джашау ючюн, тынчлыкъ ючюн
Ёрлейдиле джашла.
Адам ючюн, арнулукъ ючюн
Ёледиле джашлай.

Джангыз тилерим: асырасагъыз,
Асырагъыз къая ранда,
Ерлеучю джеримде арсарсыз,—
Джаным тынчайыр анда.

Мени къатымда кюушенирле
Джугъутурла, кийикле.
Мени эсге тюшюрюрле
Қъарагъанла мийикге.

* * *

Қыйналгъаннга джанымы берirme,
Алай халалды мени джюрегим.
Алай а, билемисиз, мени джаныма
Хар не да алай дженгил джетгенин?..

* * *

Қюрт юзюлюб, саны эзилиб,
Джан бере тургъан таулу
«Қимни кёрюрге излей эдинг?»—
Дегениге, деди: «Тауну!»

* * *

Адам адамгъа юретеди.
Ол бек ашхы затды. Алай,
Кюнню джарытыргъа юретсе,
Кюлкюлюк болур кечеги Ай!

ЭСДЕСИЗ

I

Джашил чегетге кирген тау аяз
Аны ичинде шошланыр,
Джаш джюрегиме кирген деу ауаз
Шошайтхан, шошайгъан да этмез.

Джауну аллын кесген кая таш
Ууатхан, ууалган да этер.
Таулу батырга кая таш — кярнаш,—
Джазулары бола келди бир.

Джауга ташча тийген джигитни
Джигитлиги каяча кялыр.
Агарган кяр эриб кетсе да,
Джазгы да джашил чайкялыр.

Эски ташланы юсюнде
Сюеледи хар джангы мекам.
Кишилик, халаллык джюрекде,—
Биз кюру да табыннык Мекя.

2

«Джау келеди, келгенча ырхы,
Кезлери — кысык, сезлери — гырхы.
Джучини аскеримид бу,
Батыйны белегимид бу?

Ким болса да, ол джауду бизге,—
Саут бла кирген джерибизге.
Таулу тюлбюзю, хайт дейик, хайт,
Оюму болган, созма да, айт»...

Айтдыла алай, айтдыла былай,
Тамада, барына белмей тынгылай,

«Аланла, иймейик энди сѣзню серге.—
Сора айтды, кылкыярын силке:

Сюеклери кыатхан джашладан бѣлек
Джауну аллына буруу болургъа керек.
Къалгъанла илинигиз тауну ёрге,
Джауну ийиси да джеталмаз джерге.

Не хайыр, кыырылсакъ бирден,
Биз халкъ туб болуб кетсек джерден.
Сакъ болугъуз ичигизде къартлагъа,
Къартны сѣзю къая башына чыгъарыр.

Сакъ болугъуз кыызлагъа, кыатынлагъа;
Инджилмей, саулукъда болсала ала,
Тууарла, ёсерле, туб болмазла таулула.
Сабийлеге эс бѣлюгюз сиз артыкъ,—
Аладыла тамбла кылыч тутарыкъ.

Эсен болсакъ, тубеширбиз талай кюнден,
Тейри сакъласын барыбызны да бирден.
Алай болмай, шейит болгъаныбыз болса,
Къыйналмагъыз. Таулу эрча ёледи,
Халкъ ючюн джан берген,—
Ол къачан да тѣреди. Хайдагъыз,
Мен джашлагъа баш болуб къалайым,
Талай кюннге джауну аллын алайыкъ...»

Джети кюн болады уруш баргъанлы,
 Бѣлек таулу джауну иймей тургъанлы.
 Джети джара тюшген болур хар бирине,
 Алай тюбейди эр ахыр кюнюне.

Саут-сабадан да квалмагъанды джукъ,
 Аякъ юсюнде туралгъан да джокъ.
 Джау кѳуршалагъанды—ычхыныр кѳарыу джокъ,
 Джау эшитеди — ынгычхар амал джокъ.

Кѳараб кѳан кѳызартхан ташлагъа,
 Тамада сѳз айтды джашлагъа:

«Хар биригизге тийди джети садакъ,
 Джети кѳама джара — хар биригизде.
 Сиз туралдыгъыз дагъыда чыдаб,
 Баш урама—эркишилигизге.

Джети джауну башын кесди хар биринг,
 Джетеуленден ѳтдю бир атхан садагъыгъыз.
 Не медет, башда тюкден кѳблук этди джау,
 Кѳыйын болса да, махтаулуд кѳадарыгъыз.

Кѳылыч, сизни джаралы этген кѳой,
 Кѳысыр ташны этин да кѳояр сылыб,
 Алай бетибизни, кишилигибизни
 Джокъду дуняда джояр саут.

Ата-бабаларыбыз болсунла рахат:
Джуртубуз ючюн кюрешде.
Чынты эрлеча ёлебиз биз,
Тёшекде тюл, ачы сермешде.

Ахыр джигитлигибизни этейик,
Джаралы таулу да джаудан
Мийик болгъанын кёрсюнле
Бу агъаргъан мийик таула.

Байлагъыз кесигизни
Аркъанла бла ташлагъа...»
Тамада ёхтемленди,
Къараб ётгюр джашлагъа.

Бу кёзюуде талай джаш,
Къымылдамагъан санлары,
Къымылдатдыла кёз-къаш,
Чакъырдыла тамаданы:

«Осиятыбыз сизге:
Бизни байлагъыз алгъа,
Сора джауну къалынына
Теберигиз, а марджа!»

4

Джаралы таулу къушла
Джаугъа учдула алай.
Бирден гюрюлдей таула,
Деу къаяла къалтырай.

Адам ташха чулгъаныб,
Ташла къандан кызыарыб,
Быллай ишни ким кёрдю:
Джаулагъа кьоркьюу кирди.

Таулу ташны кёлтюрюб,
Таш таулуну кёлтюрюб,
Бир-бирине байланыб,
Тёп-тёгерек айланыб,

Чархлай кызыб келелле,
Джауну басыб эзелле.
Хахай, сыйыт, кычырыкъ,
Ахыр кюн, къалабалыкъ.

Ол дауурну къаяла
Къатлайдыла минг кере.
Джау кьолунда джаяла
Сынадыла, таш тие.

Саула атлада кибик,
Елген джашла ташлада.
Келедиле юрюлюб,—
Не да кёрюр джашагъан...

«Энтда быллай бир уруш —
Уруш этерим къалмаз;
Быллай ётгюр таулуну
Не ётлю да онгламаз»,—

Деб, джау башчы юзюгюн
Алыб кетди къайгъыда.
Уруш баргъан тар джерде
Джау ёлюкле къалдыла.

5

Элни кёчюргенден сора,
Эркиши туякъ къалмайын бири
Мыллыкларын атдыла берн.
Не джанларын, не санларын аямай,
Суу къобханнга, къулакъ юзюлгеннге къарамай,
Къаягъа илине, ташдан секире,
Шындык чегетлени кёкюреклерн бла кере,
(Не да бойсунады джашлыкъгъа)
Джетдиле́ была да болушлукъгъа.
Алай а кимге болушсунла энди,
Керек тюлдю энди болушлукъ.
Тёгерекни кючлеб къабыр шошлукъ,
Кёз аллында сойланыб турад
Тёппе тюклеринги тургъузгъан сурат:
Чегет кырылгъанча, джау ёлюкле,
Баш токъмакъла, бутла, эт кесекле
Ачыгъандан кыйыкъ къарышхан бетле...
Уруш этген а кыйда таулула?..
Не айтыргъа билмей, армау болдула,
Алай а эследиле къая ташлада
Къалгъан затны таулу джашладан.

Кёк анача джылады болалмай,
Тау башланы басса да бушуу булут,
Таула, къаяла да дорданларын тургузтдула,
Ёхтемлениб бу джигитликни этгенле
Аланы балалары болгъанларына.

Прометейни, этген кишилиги ючюн,
Сынджырла бла кергендиле къаягъа.
Таулу да кеси кесин байлады къаягъа,
Аны да кёлтюрюб джаугъа ауар ючюн.

Прометейден да прометейле — таулула,
Ол берген отну тыбырда сууутмай,
Аны бюгюннге джетдирген таулула,
Къатмагъан эсе да, сёзюмю сууутмай,

Береме сизге таза джюрекден
Сизни тилигизде, ана тилимде,
Сизни къаныгъызды бизде джюрюген,
Нарт сёзюгюзден — сёзюм, тилимди.

Рахат болугъуз, Ачемез, Татаркъан...
Бюгюн джашауну игилигинден
Джюрютмейим сауут. Темир неди?
Эркишилик — аталадан къалгъан,
Эм кючлю сауут — мени джюрегимдеди.

Таула бетлерин атмагъан кибик,
Нарт адетлерибизни ёмюрде да
Атарыкъ тюлбюз, тутханлай мийик,
Барлыкъбыз къууанчха, ёлюмге да.

Джашланы чач тюклерине дери
 Къоймай, джыйдыла келгенле бери.
 Сора аланы джамчылагъа салыб,
 Шош кетдиле, тау башына чыгъарыб.

Анда къазылды алагъа къабыр,
 Къарачайда биринчи къарнаш къабыр.
 Тёгерегине мийик хуна этдиле,
 Мангылайында кёб джазыула керкдиле.

Къарт, къараб мийик тауну башындан,
 Къарагъан кибик дуняны башындан,
 Айтды, айтханча бютеу ёмюрлеге,
 Деу ауазы джайыла тау ёзенлеге:

«Джигитлигин джаугъа танытыб,
 Горда бычакъ къынына киргенча,
 Сиз бюгюн джерни къарнына кирдигиз,
 Кишилигигиз тауланы джарытыб.

Сизни джигитлигигиз тау джитиледен ётер,
 Бютеу дунягъа хапар болуб кетер.
 Ёмюрлени джитилеринден ётер,
 Туудукълагъа юлгю болуб джетер.

Джигитлик ючюн тюл, хапар ючюн тюл,
 Халкъыгъыз ючюн, джуртугъуз ючюн
 Этдигиз сиз джигитлик.
 Ол унутулмаз, анга букъу урмаз.

Халифаладан бери таулары ючюн
Елген таулула, энди ма-а сиз
Кавказ тауланы этеги бла созулгъан
Бир уллу къарнаш къабырда джатасыз.
Агъаргъан Кавказ таула да—сизни ёмюрлюк
Сынларыгъыз. Рахат джукълагъыз...
Джатхан джеригиз мамукъдан!

СЕН БИР СЕЙИР КЪАНАТЛЫ

* * *

Сен бир сейир къанатлы,
Къараб кѳрген кѳз алмаз.
Учуб барыб сен къоннган
Терек акъ чыкъмай къалмаз.

Къанатлы тюшер джерин
Кеси сайлайд, билеме.
Ол заты ючюн да, таб,
Аны артыкъ сюеме.

Кѳк мийигин билген джан
Мийик джер болур сайлай.
Ол излеминде да, ийнан,
Ол тюз тюлмюдю? Алай,

Мен кьотур кьяя ташда
Кёб кёгюрчюн уяны
Кёрген кюнюмден башлаб
Суйгенме бу дуняны.

Тау тенгли насыб тауда
Тюл, кьяяда да джашар.
Къанатлы, терекни кьой,
Тюз кёкеннге да кьонар.

Алай бла мен, сенден,
Насыбдан да тюнголмей,
Джашайма бу дуняда,
Мурат уллу, бюголмей.

САУ БОЛ

Чыммакъ назмуму джайыб тюбюбюзге,
Омакъ назмуму джабыб юсюбюзге,
Джумушакъ назмуму салыб башыбызгъа,
Кирмей дуня-ахрат сагъышха,

Биз джатабыз. Бизни кьууандыргъан
Къалтырай тургъан джулдузла кёкде,
Кьошула тургъан таза джюрекле,
Кечеге чыкъ кёлню къандыргъан.

Кьяяны джашлыгъы аны ранындан,
Джугьутурча, кьарайды бизге.

Таза ёзен, суу кызыб джангыдан,
Тилск этеди экибизге.

Эл джукълайды. Джол тынчаяды,
Баш кыагыадыла терекле.
Ай джарыгыын джерге джаяды,
Джюрек эрийди башха джюреке.

Чыкъ тамады гокка хансладан,
Чолпан джанады эки кёзюнде.
Кыалай игиди джерде джашагыан—
Сюймеклик Чолпанча джаннган кёзюнде.

Сени джылыуунг, ариулугуунг да
Кёчюб хансха, джулдузгыа, сёзюме,
Турлукыдула кыайсы ёмюрге да,
Сют ийис эте, ариу кёрюне.

Мен эрirme. Тубанча кетерме,
Сёзюм а, тауча, кыаяча, кыалыр.
Сени атынг да, ариу сыфатынг да
Сакъланырмы алай?

Айхай, сакъланыр!

Сау бол, джашау, бу кеченг ючюн,
Джулдуз кёзлеринг ючюн, кёк, сау бол.
Мени былай сюйгенинг ючюн,
Барындан да сен бек сау бол.

ДЖАННГАН ДЖЮРЕК

Джай чилле да кьуруталмайды аны:
Джер тюбюнден кьара суучукь урады.
Къыш чилле да бузлаталмайды аны:
Сууукь кьарны эритгенлей турады.

Джюрегимде суймеклигим ма алайд,
Бир къыйынлыкь тюрлендиралмаз аны.
Джансуратым, сени кёлюнг а къалайд?
Мени сёзюм — мени кёлюмдю, таны.

Суймекликни эки кьанатыбыз биз,
Таб учханча бир болгъанбыз мийикге.
Мийикледе кьар да болады кирсиз,
Бир-бирине тазадыла джюрекле.

Эки тау суу, бир джерде да бокъланмай,
Къошулургъа ашыгъалла ёзенде.
Суймеклик да болмаз таза сакъланмай,
Насыбсызла — суймекликге кюлгенле...

Суймеклик бла джашау бир-бирин кьурайла,
Махтау бизни бу ашхы джерибизге!
Суймеклик бла адамла кьушха ушайла,
Ол насыбны къадар бергенди бизге.

* * *

Къар эрийди, тюшсе ариу бетингде,
Мен да эрирем сени сютча этингде.
Кёзлерингде—къанатлыны сакълыгъы,
Тюрсюнюнгде — джангы къарны акълыгъы.

Къаматханча, къар юсюне кюн тийиб,
Къаматаса, кюнден эсе, сен мийик.
Мен туталмаз, мен джеталмаз тау кийик
Болгъанса да, турама «къара кийиб».

Къаратаса, къаматаса... мен кюйюб.
Сёз джетмейди, джыр этсем да бек суйюб.
Джангы учуб, мийик учхан кёгюрчюн.
Эки къанат чыкъгъанд манга сени ючюн.

Сени сакълаб тургъан кибик къаяла,
Элчигинг да тау тюбюнде керилиб.
Къашчыкъларынг — башхасы джокъ, джаяла,—
Садакълары джюреклеге джерлениб...

Тау кёллсча кёзлерингде кирпикле,
Къанатлача, къысха-къысха ачыла.
Бурула да хаман къарай кёргенле,
Кёзлерингден кюн джарыгъы чачыла.

Джан-джанынгдан бу ариулукъгъа къатхан
Кёб къарамны кесинг сезиб, уяла.
Суймекликни садакъларын бек атхан
Къашчыкъларынг бюгюлюбдюле джаялай.

Кёрюрге боллукъду тангны атханын,
Эсленникди кюн таякъны тийгени.
Кёралмазса джулдуз къалай джаннганын,
Нюр джарыгъын бизге къалай ийгенин.

Башхалача, джюрюдюнг школунга,
Башхалача, кюлюб, чабыб ойнадынг.
Башхалача, «Букварь» алдынг къолунга,
Башхаладан айырылмай айландынг.

Бир кюн а... джангы чакъгъан гюл кибики,
Сен чакъдынг да, ай, кёзлени къаратдынг.
Хар кимге да джарыкъ тийген кюн кибики,
Тийсенг да, джюреклени «къанатдынг».

Джулдуз кибики, кёзге кёрюнмей джандынг,
Узаймайын сени мен да эследим.
Сюймекликден ёмюрюнде ким къанды?—
«Кеч эследим», —деб кесими терследим.

Чууакъ кече тау суучукъну тауушу—
Ма алайды сени джарыкъ кюлгенинг.
Нечик къыйынд сюймекликни ауушу,
Дженгил-дженгил тебиб урад джюрегим.

Аджир тартыб юзген кибики джюгенини,
Акъылымы хорлагъанды джюрегим.
Сени таза кёлю бла сюйгенини
Бир кесечик сен да бир сюй, сюйгеним!

Сени бетинге не да джарашыб барад,
Таб, къашларынгы, хыны къараб, тюйгенинг.
Бителмейди суймеклик салгъан джара,
Сенден ариу кёрмей къалдым, суйгеним!

Сени амалтын джазад мени къаламым,
Мени былай сен джырлатдынг, суйгеним.
Сеннге джетсин таза, исси саламым,
Джюрегинге талпыб урад джюрегим...

* * *

Толкъун кёкюрегинги джылыуун ангылар ючюн,
Джюрегинги ургъанына тынгылар ючюн,
Тюз санынгы джангыз кере къысар ючюн,
Къара чачынгы сынгар бирчик сылар ючюн,
Не эт десенг, аны этиб айланырем...
Сени излеуде къалай уллуд джюрюшюм.
Джангыз сен болгъун суймекликден юлюшюм.

* * *

Эх, мени джаным, Джансуратым
Саулай дуня таныгъан.
Кече-кюн да бар муратым,
Джюрегим бир бек талпыгъан.

Эх, мени кюнюм, Кёкалам,
Джашланы барын термилтген.
Тюрленмей турлукъ джаз алам,
Бузджюреклени да эритген.

ДЖАННГАН ДЖЮРЕК

Мени джулдузум, Джулдузхан,
Кимни да эси бёлюннген.
Кюндюз, джулдузча, тас болуб,
Кече тюшюмде кёрюннген.

Акътамагъым да, Айджаягъым да
Болуб къалгъанса сен мени.
Сени джырларгъа къайдан табайым
Джангыз сен ангылар сёзлени.

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Джюрек отунгу ышырыр кибик.
Ышарыр кибик ол ариу кёзле,
Ол эринчикле ышарыр кибик?

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Бу отда джаннган чынарча,
Къагъытха къараб ол ариу кёзле,
Ургъан джюрекге тынгыларча?

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Гюрбеджиде къызгъан темирча,
Аланы кёрюб, ол ариу кёзле,
Меннге бир кесек эрирча?

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Сууукъдан мууалланнган гюллеча.
Алагъа къараб, ол ариу кёзле
Болурча джылы кюнлеча?

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Ич магъанадан толурча,
Алагъа къараб, ол ариу кёзле
Мени халымы окъурча?

Къайдан табайым мен аллай сёзле,
Сен мени отумда къызарча,
Башха мадар излемей ёзге,
Къолунг къолуму къысарча?

Къайдан табайым мен аллай сёзле
Джюрек отунгу ышырыр кибик,
Ышарыр кибик ол ариу кёзле,
Ол эринчикле ышарыр кибик?

* * *

Сабий тууб, ёсе-ёсе келгенде,
Къыз да къыз болуб, джаш да джаш болгъанда,
Джаш джашлыгъын, къыз къызлыгъын сезгенде,
Джанкъылышча, суймеклик да арада

Джюрекден джюрекге кёпюр тартады.
Къыз джашны, джаш къызны нечик излейди
Ол кёпюрде джыгъылмайын баралгъан
Суймекликни кёзлеуоне тубейди...

Суймеклик, сен болмасанг, джарыкъ кюн
Джер юсуне алай джарыкъ тиялмаз.
Не аркъан бла, не къама бла, не шок бла,—
Не мадар бла адам сени тиялмаз.

Кирирсе да джюрекни ачытырса,
Келирсе да джюрекни джарытырса.
Кечеги къонакъча, кѣбге къалыб,
Тилетмейин кесинги танытырса.

Сен тюлмюсе къанат берген адамгъа,
Сен тюлмюсе къанатын да сындыргъан,
Суусаб болуб узакъ джолну баргъанига
Джулдуз болуб, аны джолун джарытхан?

Тюбедим санга, тюбегенча тангнга,
Энд, тилейме, чырт кѣлюмю къалдырма.
Кесинг берген къанатларынгы манга
Кесинг уруб не кюйдюрме, сындырма!

* * *

I

Джансуратым, къалай сукъланама мен
Ай бетингде эриген къар тамчыгъа.
Амал болса, аккылсыз бурулур эм,
Тас болуб кетерик эсем да, анга.

Сени юсюнге кийген кийиминг болсам,
Мен андан да таб къабарем санынгы.
Сени ючюн ёлюрге бир джол табсам,
Муруккусуз берир эдим джанымы.

Мен эсем да джер кѳууанчы джокъ туугъан,
Джангыз сени кѳюр ючюн тууарем.
Мен суу болсам, сен кечеде джууунган,
Тыкъ ёшюнлени, чыбыкъ белни джууарем.

Джууар эдим сени кѳалай ийнакѳлаб,
Мыдах бола, баш энишге тѳнгерей.
Турур эдим тазалыгъынгы сакѳлаб,
Акъ этинге джылыууму бергенлей.

Гокка болсам, барындан алгѳа чагъыб,
Кимден да алгѳа тюшер эдим кѳолунга.
Кѳалыр эдим дуння насыбын таныб,
Уппа этиб, кѳыссанг джумушакъ кѳойнунга.

Насыблыса, сен суйген сени суйсе.
Эки джюрек—эки мукѳладис болуб,
Бир-бирине тенгден тартыб турсала,
Джюрекле да ашхы умутдан толуб.

Джокъ эсе да сеннге джетген бир кѳыз да,
Эсинги бир кесекчик бѳл манга.
Сени кѳой, кѳк кенгинде джулдуз да
Кѳз кѳысханлай чыгъыб кетеди тангнга.

Алай айтсам да, сени чырайынга
Не джулдуз да джеталмазын билеме.
Махтау, Махтау Кѳарачайны Айына,
Ийнаналсанг, сени таза сюеме...

II

Татлы къараб меннге, «суюгеним» дерге
Сени тилинг нек болалмайды экен?
Бир сёзюнгию тюшюрмез эдим джерге,
Сен болгъаенг кенг юйюбюзге кирген.

Кимди ариу бу дуняда, деселе,
Джулдузханды, Джулдузханды дерикме,
Къабар къабыным тауусулгъан кюн келсе,
Сени атынг — ауузумда, — ёллюкме!

Мен сенича, сен башханы сие эсенг,
Не этерикме, къадард мени джангылтхан.
Дагъыда санга джырла джазыб турурма,
Сюймекликни кючюн манга былай танытхан.

Джюрегимден кетмезликсе, Джулдузхан!
Мен ёлгюнчю, ёлмезликсе, Джулдузхан!
Кюндюз — кюнюм, кече — Айым, Джулдузхан!
Къачым, джазым, къышым, джайым Джулдузхан!

Джаннган джюрек кёб тынгысыз этсе да,
Сени табса, андан да кючлю джанар.
Минги Тауну бузу эриб кетсе да,
Мени санга бар сюймеклигим джашар.

Сюймекликден кючлю затха тюртюлмей,
Джаратылгъанлы келеди адам улу.
Ненча поэма джазылса да, джокъду
Джаннган джюрекни поэмасындан уллу!

НАСЫБ — КЮРЕШДЕДИ

Чууакъ, джулдузлу кече
Келдим, къалсам да кечге.
Гоккалада джана чыкъ,
Отоуунгдан, джаным, чыкъ.

Сени тенгли аккыллы
Болмай, Хауа «джандетден»
Чыгыб кетгенд, акъыллы
Тюлмеди ол, айт, сенден?

Эки джарыкъ джулдузгъа
Эки учун бегитиб,
Мен учууукъ этгенме.
Учарбыз тангнга дери,
Сыбдырыл да чыкъ бери.

Къызыудан-къызыу уча,
Ёргеден-ёрге чыгъа,
Учуб барыб тюшербиз
Тамашалыкъ Къой джолгъа.

Ол джол алай тазады,
Мешна чачмаз букъуну.
Анда джокъдула сёзчюле,
Джюрюмезбиз бугъунуб.

Анда джокъ итлик, зарлыкъ,
Анда джокъ джюрек тарлыкъ.
Анда тынчлыкъ, рахатлыкъ,
Сюймеклик эм адамлыкъ.

Анда джангыз сюймеклик
Ариулыкъгъа, билимге.
Кетдик къайгылы Джерден,
Иги къадал белимден.

Биз кетдик алай учуб,
Джети къат кёкню ичин,
Тилеклибиз толуб
Бир джарыкъ айлы кече.

Мен — эркиши дуниядан,
Сен — тишируу, дуниядан
Кёгюрчюнлеча, кетдик,
Учуб джерден — уядан.

Сен къыз болуб, къызлыгъынга
Джулдузла да сукъланган.
Мен джаш болуб, джашлыгъыма
Кир къакъмайын сакъланган.

Эки суйген таза джан —
Биз бир болдукъ мийикде.
Джулдуз, сюймекликча джан,
Сюймекликча джюрекде.

Джюрекле , сѣлешген заман:
Джулдузла джоппу джыйылыб,
Солуулары тыйылыб,
Чачылдыла джангыдан.

«Бал айыбыз» созулду
Сени къарнынг толгъан Ай
Болгъунчуннга, о къалай
Кѣкде насыблы болдукъ.

Джанкъылыч — джети тюрлю,
Арт кетген джети кюннге
Джети тюрлю атды танг,
Джердеча, кычырыкъ эте,
Тууду кѣкде Джулдузхан.

Ол кычыргъан бла Джуртха
Джетгенибиз тенг болду.
Джюрегибиз кыуанчдан,
Мийик болду, кенг болду.

Тюгел ары киргинчи,
Олтуртдула бизни таб,
Сора хар бирибизге
Бердиле экишер китаб.

Биринчи китабымда—
Ашхы ишим, иннетим.
Экинчисинде уа—
Айтыргъа джетмез бетим.

Сеникиле да , алай..
Джулдузханны китаблары уа
Агъара эдиле ,къалай!

Экинчи китабымы
Аягъында сёзлени ,
Мен окъудум алайда,
Джилтин кёре кёзлерим: ;

«Сен къачханса къайгъылы Джерден,
Къоркъакъ къачханча ачы сермешден.
Джерде туугъанынгы да унутуб,—
Алай а толурму аллай умутунг?

Тюзлюк бла терслик, Игиллик бла Аманлыкъ
Ахыр сермешге кирген заманда,
Базманнга салынады джигитлик, адамлыкъ,
Къыйынлыкъ — сынауду, сизге, адамла!

Сен ёмюрде болмазса насыблы,
Насыб ючюн кюрешге турмагъан.
Балангы алайыкъ, ол, джер адамдан
Тууса да, кеси джерде туумагъанд.

Сюйгенинг да сюйгенича этсин,
Аны да сен абындыргъанса.
Сеннге уа джокъду чыртда кечмеклик,
Аны кесинг да ангылай болурса.

Сабий джаратыла тургъан заман
Джетерик эди сениге тышюнюрге.
Сен болсанг да акъыл-балыкъ адам,
Ананг-джерни эсгермединг, таб, тышюнгде.

Энди ызынга сау къайыталсанг,
Не этерге керегин билесе кесинг...»
Мен муну былай окъуб бошаргъа,
Тюгел джыйылыб да бошагъынчы эсим,

Кетдим джети къат кёкден тёнгереп,
Бир джулдуздан бир джулдузгъа тие,
Саным ууала, джюрегим кюе,
Джер, болуш, деб .эте кючлю тилек.

Анасын кююб кетген сабий
Къаядан кетсе, дагъыда, «анам»,—
Деб кычыргъанча «Джер, Джер!» — деб
Мен да алай кычырдым тамам.

Джер тартыб алды мени кесине,
Сабийни кюйнуна кысхан анача.
Ол кечди мени (О, ана джюрек)
Энди мен, джерни тынчлыгъы ючюн,
Джер юсюнде тюзлюк ючюн,
Кече-кюн демей, кюреширме, тулпарча.

Мен алкъын сеннге тюк чакълы гюнахы
Болмагъан айыбсыз джашчыкъма.
Кёзюнг къараса да, къызчыкъ, сен меннге
«Хо»,—дерге, келирге ашыкъма.

Джолгъа алгъыш эт, бизни бирге элт,
Алай эм алгъа иги сагъыш эт:
Керекмеми мен сеннге былай,
Туугъанымча, тургъанымча алай,

Кюлюрге суйген кёзлерим бла,
Тюрлене тургъан джюрегим бла,
Халкъдан бир тюрлю излемим бла,
Сени да бу тукъум суйгеним бла.

Мен да мёлек тюл, мен да тюз адам,
Сен мени иги бил, иги бол андан,
Кел меннге, кесинги билгенча, билиб.
Иги зат джокъ джангылмагъандан,
Артдан, джюрегинг асыры толгъандан,
«Эрим ёлмесин»,—деб айтыр кибик.

СЕННГЕ

Кёкдеги кюн къурман болсун
Джаякъларында—эки кюннге.
Джулдузлу кёк да, кёксюл Джер да
Джаратылгъанла сени ючюннге.

Къор болсун бютеу джашауум да
Сеннге тюбетген джангыз кюннге.
Адам болуб эм поэт болуб,
Мен туугъанма сени ючюннге.

Бу дуняда сен сау болуб,
Чырт боллукъ тюлдю оту ёчюлген.
Джерде ариулукъ, суюмеклик да —
Сени кючюнгден, сени ючюннге.

Сен хар бир юйню, хар джюрекни
Суюмеклигисе, намысыса.
Сен ай ёшюнлю, Чолпан кёзлю,
Къызыл уууртлу насыбымса.

Сеннге къараса — танг агъарыр,
Сеннге къараса — тау агъарыр,
Джырла джырлана, джер бурулур,
Уруш къайгъы да унутулур;

Джангыз сени эм суюмекликни
Къайгъысы къалыр бютеу Джерде...
Джерлей билгенча ариулукъну,
Адамлыкъны да атын джерле.

Сеннге таулуча сёлешдим мен,
Къудуретинг уюб кёлюмде,
Мен, — бир ёллюк джан, — назму этдим
Ёлмезлик ана тилимде.

* * *

Кече къара тынгылауну
Турады басыб.
Мен сеннге баралмайма
Алгынча базыб.

Сёлешмейле джулдузла,
Кёрюнмейди Ай.
Мен турама ичимден,
Ичимден джылай.

Терезенгден къарайма:
Сен джукълайса шош.
Сен сезалмайса мени,
Сюелеме бош.

Итигиз а, таныгъанд да,
Кюрешед джалаб,
Айхай, джара кълда тюлдю,
Джюрекдед джара.

Мен барайым сеннге кибик,
Кимге ашыгъыб?
Сени орнунга Бойнакъ келед,
Мени ашырыб.

Ит тёреси, ангылаймыса,
Бир кесекге ит
Болгъаным — этиб кьойду
Сюймекликни тюб.

* * *

Суу джагъала не къадар болсала кысыкъ,
Сууну ызы болады ол къадар терен.
Поэзияны ариу джаулугъун кысыб,
Назму джазгъан таулу эгечлериме мен

Къарайма. Сёзлери, кеслерича,
Киредиле джюрегиме, къубула.
Ангыламасам, ахсыныб кетерикча,
Къалтырайла, акъ ёшюнча, назмула.

Кёзлеринде поэзия аланы,
Сёзлеринде поэзия аланы,
Поэзияны туудургъан анала,
Махтау сизге, чырайлы таулу кызла.

* * *

Сюеме, джюз кере сюеме,
Сюеме биринчи кере.
Сен сан этмейсе, билеме,
Сюймекликге джокъду тёре.

Мен башымы тас этгенме,
Сёлешмесенг да турсунуб.
Джырла джазаргъа джетгенме,
Къанатла битиб, учунуб.

Сюймеклигим ургъан чокъуракъды,
Кюч джокъду аллын тыяргъа.

Джюрегимден чыгъармайын,
Аны анда джоппу джыяргъа.

Ол себебден ол тѣюледи,
Бурулуб назмулагъа.
Джанымдан суйгеним къарармы,
Аз да эс ийиб алагъа?

МАЛКЪАР КЪЫЗГЪА

Къалам бла акъ къагъытха джазмасам да,
Мен атынгы джюрегиме джазгъанма.
Сен ышарсанг, гюл чакъгъанча болады,—
Ол нюрюнгю бир кишиден къызгъанма.

Сени кѣрсем, тюшюреме эсиме
Тау башында агъарыучу акъ къарны.
Сени кѣрсем, кѣргюземе кѣзюме
Къайсын Къулий бек суйюучю Малкъарны.

Сени кѣрсем, мен кѣреме бек ачыкъ
Тау башында эркин ёсген гокканы.
Сени кѣрсем, бетим-къутум да джарыб,
Джулдузуса деб къарайма Малкъарны.

Сени кѣрсем, талпыу кериб къанатын,
Мен, учунуб, джыр этерге базама,
Сени таба къолну созуб ташатын,
Тюз кѣлюмден, джюрегимден джазама!..

САКЪЛА

Джол созулад узакъгъа,
Башыбыз а — чыракъла,
Эки джаны — бусакъла,
Сен мени джолда сакъла.

Сен сакъла мени, сакъла,
Къоркъма да джолгъа атла:
Сеннге киши айтмагъан
Мен айтырма бир затла...

Бизге алгъыш этерле
Эм къарт джанла — джулдузла,
Бизге къараб тебсерле
Джулдузла — эм джаш джанла.

Джулдузланы обурлукъларын,
Джашлыкъларын да алыб,
Джолну алгъа барырбыз,
Джулдузла киби джаныб.

Джулдузларына баралла,
Ёрге тартыб бусакъла —
Мен сеннге бара турама,
Сен сакъла мени, сакъла.

КЕЗЛЕ

Къара кезле къара суулагъа ушаш,
Ала бла этеме дайым ушакъ.
Алай ол кезледе кёрюнсе бир тамчы,
Тейри, мени къутхаралмаз, таб, минг джамчы.

Мен ангыладым болгъанымда абадан,
Таза зат болмаз дуняда аладан.
Ким да кёрюнеди алада кесгин,
Аланы джылатхан — джылатады кесин.

Къара кезлени джарыкъ къарамында —
Джарыгъы боллукъ ишни къарангыда.
Дагъыда къарамында ол кезлени —
Эринледен къалтырауу тау кезлеуню.

Ол кезледе эсленген дагъыда бир зат—
Сюймекликден болалмазлыкълары азат.
Мен суюб къабланыучу къара кезлеу...
Мени суюб къараучу къара кезле...

* * *

Джазгъы кюнню джылыууну тюбюнде,
Джазгъы къарчыкъ эриб кетиб баргъанда,—
Сени аллынгда джюреги эрий тургъан
Мен кесими шашмай кереме анда.

Кюн джылыудан кърарчыкъ эриб кетгенде,
Терк огъуна кырдык чыгъыб башлайды.
Бар джылыуунг джюрегиме джетгенде,
Кѣз аллымда бир сабийчик ойнайды.

Джаз. Кюн. Кѣм-кѣк кѣк, кырдык.

Джаз. Сен. Мен. Ол сабийле,

Джазгъы джырны джырлагъан чыпчыкъла,
Арбазда да чыммакъ чакъгъан балийле,

Биз бирбиз. Ёмюрлюкбюз. Ёмюргебиз.

Ёлум джокъ ол кърарылгъач уягъа.

Биз, дунягъа суймеклик бла келген,

Суймеклик бла да кърарайбыз дунягъа.

КЕЛИННГЕ

Аркъан бла келтирмейбиз, келтирсек келин,

Бизге келген—къаууанч бла, ышара келгин.

Сен болсанг да къайсы халкъдан

эм къаллай джерден,

Сен таулуса мындан ары, тау элге кирген.

Адетибиз-тилибиз да сениге багъалы,

Сен бизден да бек сюерсе таулу анангы.

Бизде къонакъны биледиле сылайлай

эм сакълай,

Сен чагъарса, джуддузуна джетген бусакълай.

Джаз келгенча, алай келгин сен бизни юйге,

Джазны бети, берекети сени юсюнгде.

Гокка хансха кюн таякъча, джарашырса сен,
Терезеден сеннге къараб ышарыр сирень.

Кслин келед. Джаз келеди. Шууулдайды май,
Къоркъууланы, къайгъыланы орайда хорлай.
Халкъ ёседи, халкъ тебсейди. Агъарады тау.
Тауда, тюзде — хар бир джерде,
джукъланмаз джашау!

О, НАСЫБ

Сен къууанчдан къалтырай,
Башхагъа тюбеген сагъат,
Болду эр джюрегими
Этген бир тюрюлю сакъат.

Къалай мыдахды меннге
Тойну джарыкъ тартыуу.
Ай джарыгъыны бюгече
Кёмюрсеген татыуу.

Насыб бард деб дуняда,—
Айтханды къайсы тели?
Сен баргъан айтхан болур,
Алай эсе, мен тели!..

Сюйгенлерибиз кетиб,
Биз ызларындан къараб.

Сюймекликни аллахы
Къойгъанд да бизни къаргъаб.

Мен ёмюрде тебсемем,
Бармам бир да джангызгъа.
Бек суюгеним кетиб, мен
Къалдым къалай джангызлай.

Кимди терс — кесимме терс!
Кимди терс — кетгенди терс.
Кимди терс — джазыуду терс.
О насыб, къайдаса сен?

* * *

...Сен тюшмегенсе кёкден,
Сен тюлсе джангыз сурат.
Сенде джырай, бир джылай,
Адам джюреги урад.

Андан сюеме сени,
Ангылай излеминги.
Сюе, кюе да тургъан
Тиширыу кёзлеринги.

Игилик этгеним болса,
Аны этерме сеннге.
Бир иги назмум болса,
Аны атарма сеннге

Къууанчым ёсе тебрейд,
Сен тебресенг ышара.
Алай а къачыб кетсенг сен,
Уууртларынг кыызара,

Аны да ангыларма мен,
Таш кибик, тынгыларма мен,
Ёзге артда кыйналсанг,
Аккыылдан шашарма мен.

Къууанч, бушуу да кёзюу,
Джашау, ёлюм да кёзюу.
Саггышланмай не этгин,
Барын да кёре кёзюнг.

Алай а бюгюн кюн джарыкъ,
Бетинг, кёлюм да джарыб,
Саггышланма да, ышар,
Сюймеклик, насыб да бар.

* * *

Эркин юйюм бюгюн тар
Болса да, хар нем да бар.
Къарт болса да, анам сау,—
Андан айырма, джашау.

Аны огъурлу кёзлери,
Айтхан тилек сёзлери,

Кючюмю этелле тау,—
Андан айырма джашау.

Ол меннге къызла сайлай,
Мен да эшитмегенча тынгылай,
Къызла уа кете — махтау,
Барады алгъа джашау.

Лйхай да барды насыб:
Анам — юйде, сау-эсен.
Къызны кетгенин айтыб,
Уллу кёллю болдум мен.

Кечмеклик бер сен, къадар,
Къыз табылыр, анам сау.
Ол эм уллу насыбды,
Андан айырма, джашау!

* * *

Кюн батхан да, чыкыгъан да этер,
Сен келмезсе кетгенден сора.
Джашлыкъ, учхан джулдузча, кетер,
Этилсе да кёб ашхы джора.

Джаз кетсе да, келир джангыдан,
Тайча чабыб, кишнеб, къутуруб,
Гяхиник къатыб эринлерине...
Сен а туурса былай къубулуб.

Ишинг барса да хар кюн онгуна,
Келгенлей турур билиринг:
Бу сылхыр атла, отлар орнуна,
Нек къашыйдыла бир-бирин?

Кече уа урур джюрегинг,
Джулдуз къалтырай тургъанча.
Сен, суймекликге, насыбха тууб,
Аладан къуру къалгъанча.

Толу кёкюрегинге толгъан Ай,
Джаш къабланганча, къабланыр.
Эслерсе аны бетинде
Суймеклик кьойгъан табланы.

Суймеклик гюрюлдей тургъанча,
Бир таууш чыгъар Шималда.
Табигъат кеси шыбырдагъанча
Бир кючлю ауаз шыбырдар:

«Джашлыкъ къатынг бла барад джоргъалаб
Серме да тут аны джалкъасындан.
Къоркъма, уялма, чынга юсуне,
Джетдир къамчини къабыргъасындан.

Джашлыкъ, сууча, барад шоркъулдаб,
Джагъада сюелген не этсин?
Тешин да джууун, ёшюнлеринге
Суу тамчы, кюн таякъ да джетсин.

* * *

Ай сютюне синггенча,
Гёлеу хаисны ийиси;
Къайгы бары сёнггенча,
Тууа сёзю игиси.

Сыртны юсюн барама,
Тюбде аджир джюрюшлю.
Башым джулдузгъа тие,
Мен насыбдан юлюшлю.

Кёк джулдузладан кибик,
Сырт гапналадан толу.
Мал кюушене турганча,
Къой джолча, рахат джолум...

Ауузлукъ кесиб эрнин,
Бойну къынгыр бурулду.
Дагъыда къабыргъасы бла
Сюйгенине барыб турду.

Сора хорлам кишнеую
Зынгырдатды кечени
...Ах, ол аджир — аджир тюл,
Джюрегим эди мени.

Атла кишнеген таууш
Чыкъса чыкъсын кеч, эртден.
Джангыз суймеклик болсун
Бизни тынгысыз этген.

Таулу кызычыкь тюшдю эсиме:
Къарангы джолу джарыды джолсузну.
Бусакь уппа этди кёкде джулдузну.
Сейир кёрюндю хар зат кёзюме.

Хар не магъанадан толду:
Кече кысылды джерни этине,
Ай бетин салды тауну бетине,
Суу да алгыш этиучю болду.

Таулу кызычакь кёрюндю кёзюме:
Тохтаб къалды тёнгереген таш да,
Тобукъланды менме деген джаш да,
Таулу кызычыкь кёрюндю кёзюме.

Таулу кызычыкьны кёрдюм тюшюмде,
Тюшюмю ызындан кёб бардым адежде.
Таулу кызычыкьны келиб аллында,
Акь таула да этдиле шежде.

Таулу кызычыкь, кёрюндюнг кёзюме,
Юйюнгден кетмесин сени игилик.
Айыб этме джазгъан сёзюме,
Салам береди солдат ийилиб.

АЗЕРБАЙДЖАН КЪЫЗЧЫКЪГЪА

Кёзлерингде — джеринги джылыуу,
Джуртунгу келбети — бетингде.
Джумушакъ акъ мамукъну джыя,
Тийгенча болама этинге.

Гранат сууун ичгенча,
Эринлеринг алай арну,
Алагъа элтген джолда
Джашха джокъду тохтау, арыу.

Кийимингде, джюрюшюнгде да,
Азербайджан къылыкъ сезиле.
О, нечик къууана болурла,
Ол къолла тийген джюзюмле.

Бу къызчыкъда эригенле: мамукъ
Эм хурма, эм джюзюм, эм гранат.
Бу къаракёз, къаракъаш арилуку
Къадарны кесине аманат.

* * *

Къаралыгъы чачынгы,
Кёзлеринги кёклюгю —
Бу дуняда къууанчны
Эм насыбны кёблюгю.

Кече чууакъ, джулдузлу.
Шошду тегерек къалай.
Сюймеклик сѣз хауада,
Ешюнлеча, къалтырай.

Кече кызчыкъ, тешиниб,
Къарагъанча кюзгюге,
Тола баргъан джалан Ай
Чайкъалады кѣзлеуде.

Тау сууунда суууйду
Кюндюз кызгъан джай ала.
Кечени рахатлыгъын
Сакълайдыла къаяла.

Джыр да, адам да, заман да
Байламлы бир-бирине.
Кѣбню кѣреди, сезеди
Джашагъан ёмюрюнде.

Къыз, сени ариулугъунг —
Бу тауланы акълыгъы.
Барын да эслетген
Дунияны рахатлыгъы.

* * *

Сен да меничаса?!.. Ёмюрде ийнанмам,—
Ашайса, ичесе, чыгъаса эшикге.
Джюрегинг да излейди бирде башханы,
Не айтыр меннге муну эшитген?!

Огъай, огъай, минг кере огъай!
Сен — тауну акълыгъы. Джулдуз мийиклиги.
Мен сеннге кёкгеча къарайма. Алай,
Алай мийикди сеннге суймеклигим.

Сен хаух дуняны къайгъысындан,
Гюнахлы умутларыбыздан бизни
Мийиксе. Мен сеннге ма андан
Табалмайма сеннге тыйыншлы сёзню.

Сени ауурлугъунг — къуру ариулугъунг.
Сен башха тюрлю ауурлукъладан — азат.
Мен сеннге аз да тиерге болалмам,
Сен джулдуз джарыгъыча бир зат.

Мен билеме кесими тыя,
Менде барды кючу деу эрни.
Алай а кече-кече тюшюмде
Къуачакълайма да къояма сени.

Огъай, къызчыкъ, сен да тюлсе мёлек,
Сен да менича, менича бир джан.
Меннге сенича ким болур керек,
Джюрегим урады, тебеди андан.

Къууанч тыбырлы барама къараб,
Мени бла бирге атлаб баргъаннга.
Къызчыкъны кёлтюрюб тегерек бурама,
Джер джашау керекди джерде туугъаннга!

БАШЛАРЫ

Ашхы джолгъа!

Джерге алгъыш этеме	3
«Тюшюрмеселе да къагъытлагъа назму...»	6
Тамчыла	7
«Къалам, сени юсюнг бла...»	7
Адам не ючюн джашайд дуняда?	8
Сакълайды ишим	10
Олтурама, къаламыма къадала	10
«Адам мардасыз къачан къууанады?...»	12
Бусакъла	13
«Сау къалыгъыз, сары бусакъла!..»	13
«Къыйынмыды санга?...»	14
Джюрек	15
Джюрек — кюн	16
«Джазгъы кюнча джарыды джюрегим...»	20
Сѣз	20
Джулдузла	22
«Чууакъ кече. Дуня бла бир джулдуз...»	23
«Нарат чегет шуулдай тургъанча...»	24
«Таулу джашчыкъ бла эгешчиги...»	25
«Самолет бла учуб барама...»	26
«Таш къаядан къобуб кетди...»	27
Адамлай къаллыкъма	27
«Челекден къуйгъанча...»	28
«Ызы къалады арбаны...»	28
Джугъутур	29

«Къанат кючю джеталмай...»	31
Халкъ джырчы	32
Къачхы чапракъла	33
Нарт къая	34
«Алдады бютеу джашауунг...»	35
«Бузоуну айырдыла анасында...»	36
«Джаш ёлгенден эсе...»	36
«Къой джатады джашил къырдышда...»	37
«Элняны келгенин кёктюн...»	37
Биз да аталаны джашлары	39
«Солдат письмо сакълагъанча...»	40
Кечеги казарма	40
Къартла	41
Къара тай кетген къая	42
«Дуняда бардыла аллай адамла...»	43
«Джашил кырдыкда чабады тайчыкъ...»	43
«Ах, мени эртдеги назмуларым...»	44
Билсеме	45
Адам джюрегинде	46
«Мен къаядан кетгенден сора...»	47
«Кюрт юзюлюб...»	48
«Къыйналгъаннга джанымы берирме...»	48
Эдесиз	48

Сен - бир сейир къанатлы

«Сен бир сейир къанатлы...»	58
Сау бол	59
Джаннган джюрек	61
«Къар эрийди бетингде...»	62
«Кёрюрге боллукъду тангны атханын...»	63
«Толкъун кёкюрегинги...»	64
«Эх, мени джаным, Джансуратым...»	64
Джаннган джюрек	65
«Сабий тууб, ёсе-ёсе келгенде...»	66
«Джансуратым, къалай сукъланама мен...»	67
Насыб — кюрешдеди	70
«Мен алкъын сенинге тюк чакълы гюнахы...»	75

Сеннге	75
«Кече къара тынгылауну...»	77
«Суу джагъала кысыкъ болсала...»	78
«Сюеме, джюз кере сюеме...»	78
Малкъар къызгъа	79
Сакъла	80
Кёзле	81
«Джазгъы кюнню джылыууну тюбюнде...»	81
Келинге	82
О, насыб	83
«Сен тюшмегенсе кёкден...»	84
«Эркин юйюм бюгюн тар...»	85
«Кюн батхан да, чыкъгъан да этер...»	86
«Ай сютюне синггенча...»	88
«Таулу къызчыкъ тюшдю эсиме...»	89
Азербайджан къызчыкъгъа	90
«Къаралыгъы чачынгы...»	90
«Сен да меничаса...»	91

Лайпанов Пилял
ТЫ МОЕ СЧАСТЬЕ
Сборник стихов

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов
Художник В. И. Бекетов
Худ. редактор М. П. Бертник
Техн. редактор М. Ф. Перепадя
Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 04.08.80.
Подписано к печати 12.01.81. ВУ 12510.
Формат 60x90^{1/32}.

Бумага типографская № 3.
Гарнитура литературная.
Усл. п. л. 3. Уч.-изд. л. 3,2.
Заказ № 4331. Тираж 400 экз. Цена 30 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства,
357100, Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.
Карачаево-Черкесская укрупненная типография
357100, Черкесск, Первомайская, 47.

30 к.